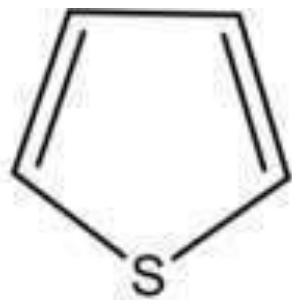

**Д 12. Бір гетероатомы бар бес мүшелі гетероциклдер. Химиялық қасиеттері.
Медицинада фуран туындыларын қолдану.**

Дәріскер: доцент Ескалиева Б.К.

Бір гетероатомы бар бес мүшелі гетероциклдер.

- Бір гетероатомы бар бес мүшелі гетероциклдердің негізгі өкілдері.

Тиофен

Фуран

Пиррол

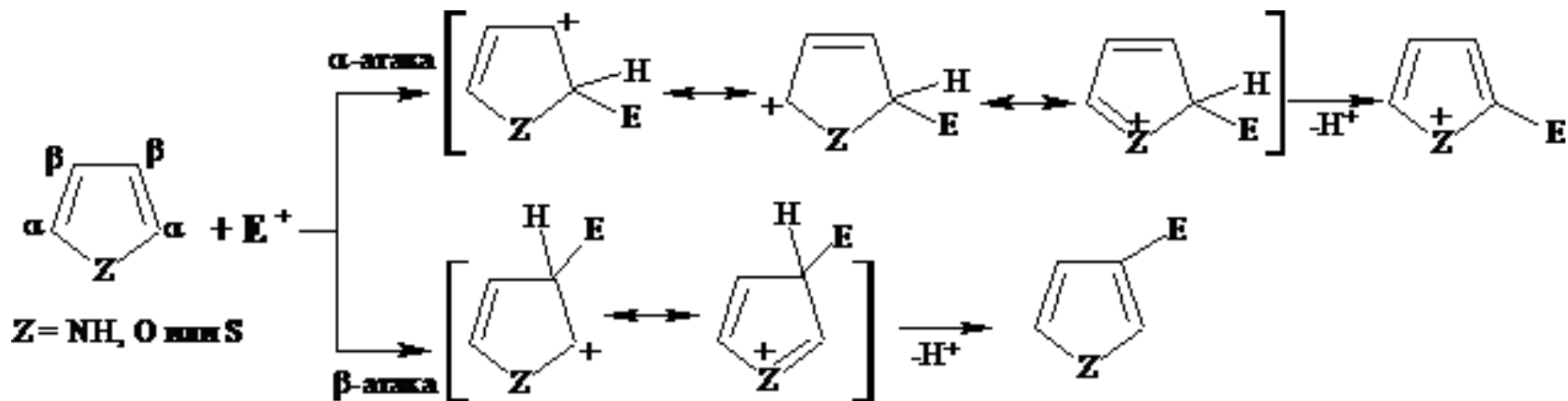
Химиялық қасиеттері

Пиррол, фуран және тиофен ұқсас электрондық құрылымға ие болғандықтан, олар ұқсас химиялық қасиет көрсетеді.

Пиррол, тиофен және фуранның химиялық қасиеттерінің негізі негізінен α -позициясы бойынша **электрофильді орынбасу (S_E)** реакцияларына оңай түсуі қабілеті болып табылады.

Электрофильді орынбасу реакциялары

Гетероциклдерде электрофильді орынбасу негізінен С-2 атомы арқылы жүзеге асырылады (α позиция), өйткені аралық түзілетін **катионда** (σ -кешенде) резонанстық тұрақтандыру β -позициясынан түзілетін катионға қарағанда тиімдірек:

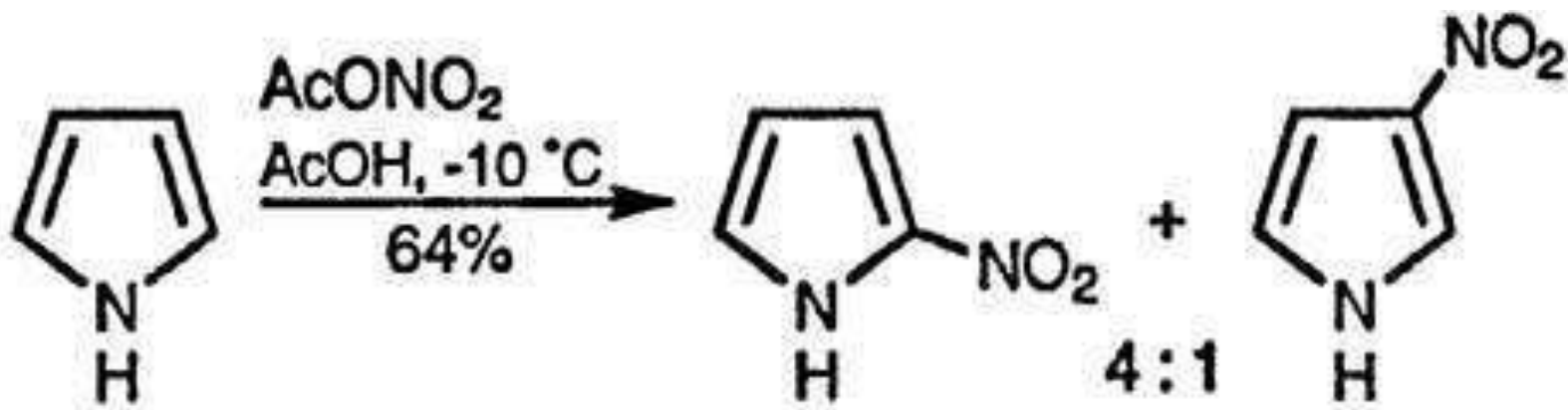

Бір гетероатомы бар бес мүшелі гетероциклдердің электрофильді орынбасу реакцияларының механизмі

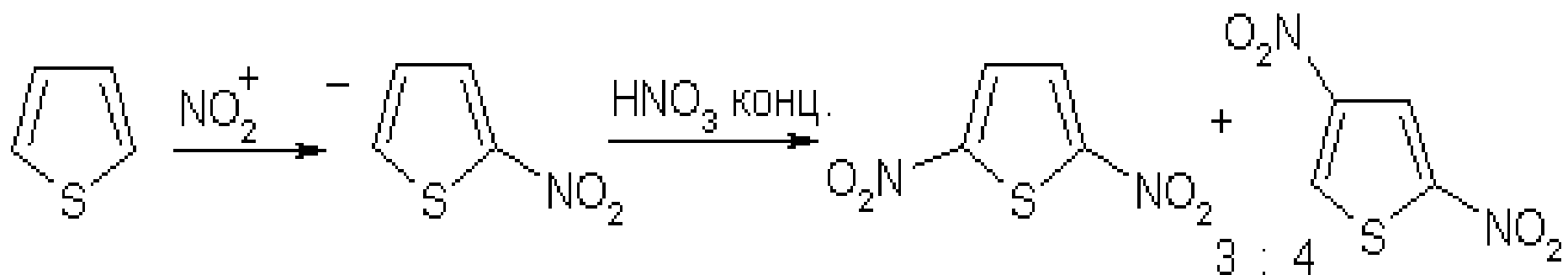
Пиррол мен тиофен ароматты жүйелерге тән электрофильді орынбасу реакцияларына түседі (Фридель-Крафтс бойынша **нитрлеу, сульфирлеу, галогендеу, ацилдеу** реакциялары).

Нитрлеу.

Пирролды нитрлеу төмен температурада нитрлеуші агент ретінде **ацетилнитраты** пайдаланады. Негізінен 2-нитропиррол түзіледі

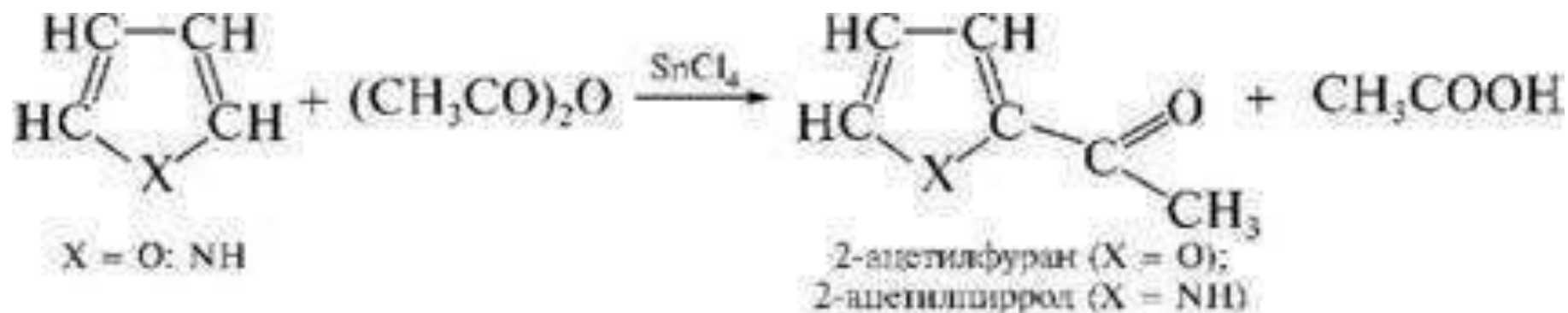

Тиофенді нитрлеу

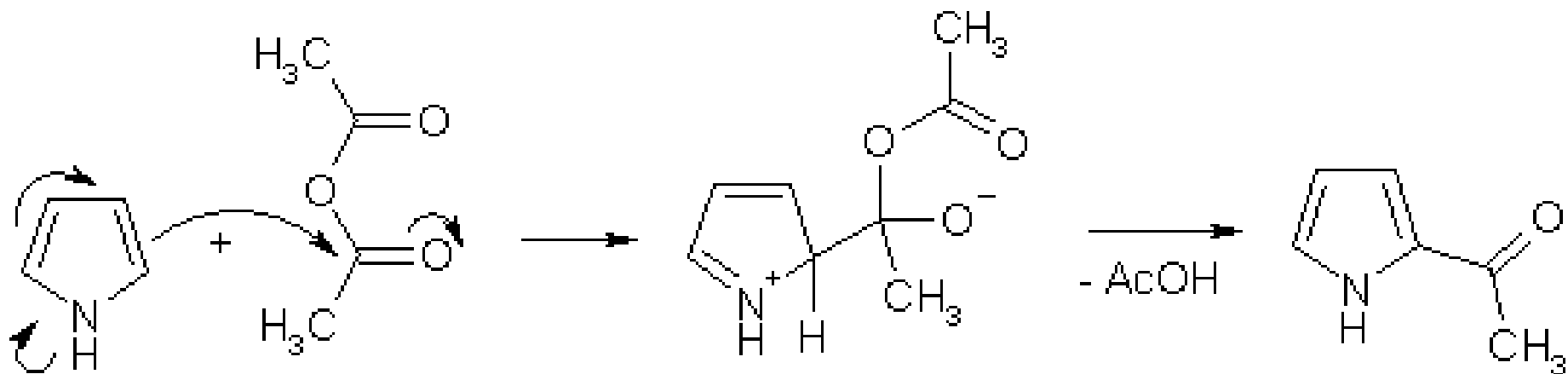

Ацилдеу.

Тиофенді ацилдеу катализатор — алюминий хлориді $AlCl_3$ қатысымен карбон қышқылдарының хлорангидридтерімен жүреді:

Пиррол сірке ангидридімен қыздырған кезде 2-ацил- және 2,5-диацилпирролдарды алынады.

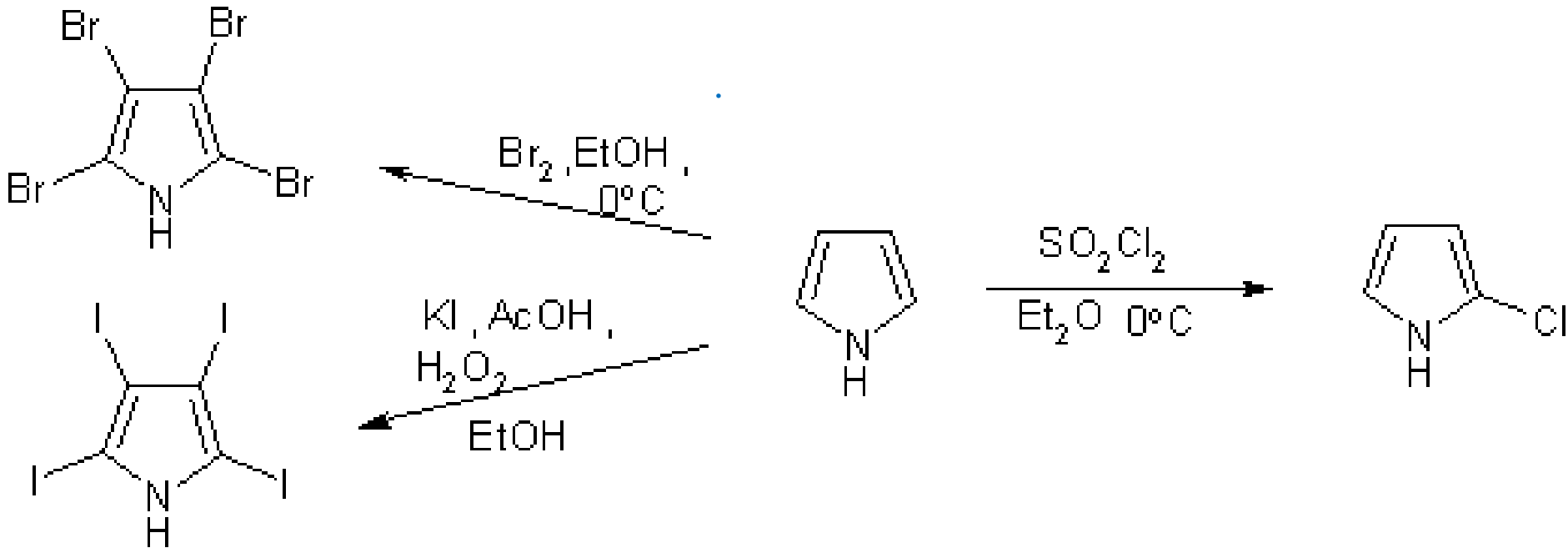

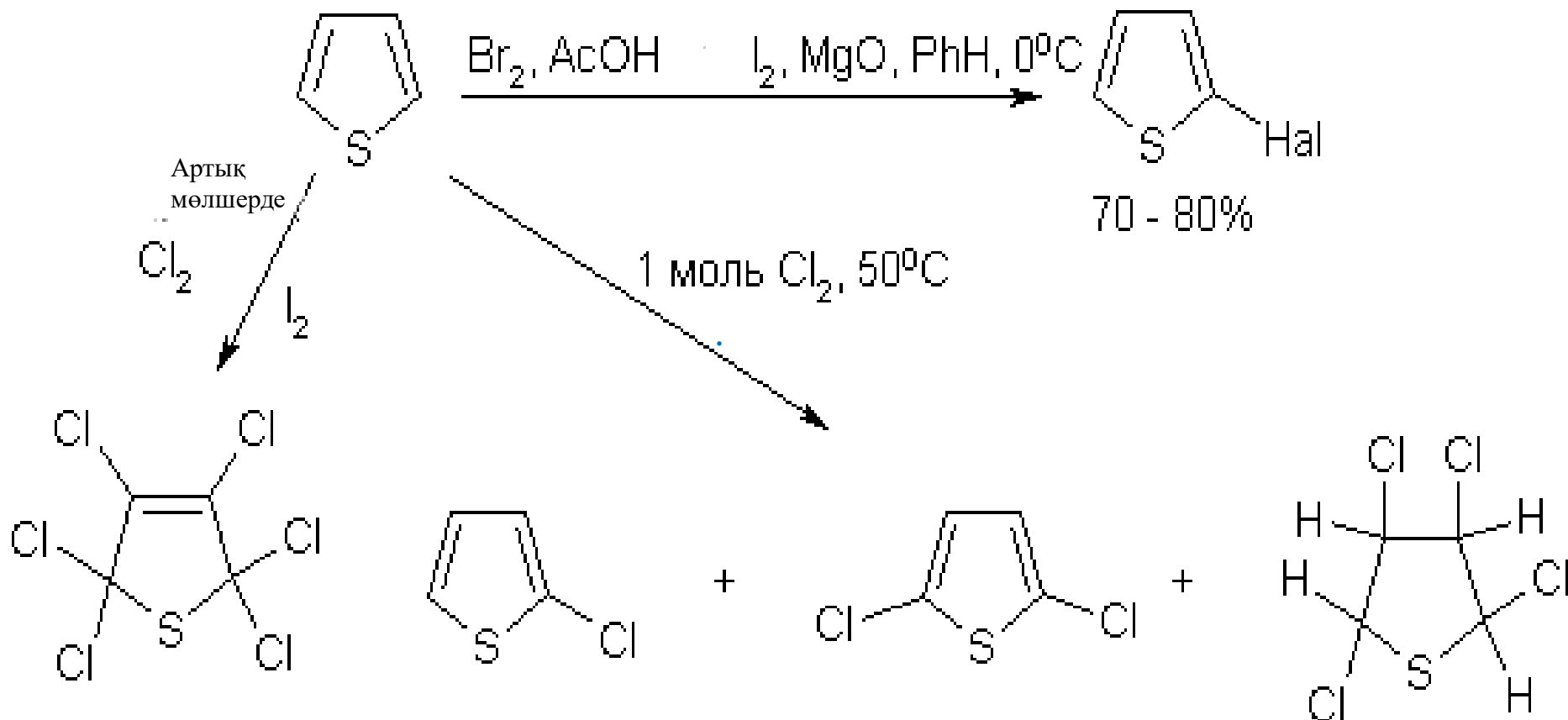
Галогендеу.

Пирролдардың галогендермен әрекеттесуі, әдетте, барлық бос сутегі атомдарының орнын басуына әкеледі;

Алайда кей жағдайда катализатор сульфурилхлорид төмен температурада пиррол α -позицияға монохлорлайды.

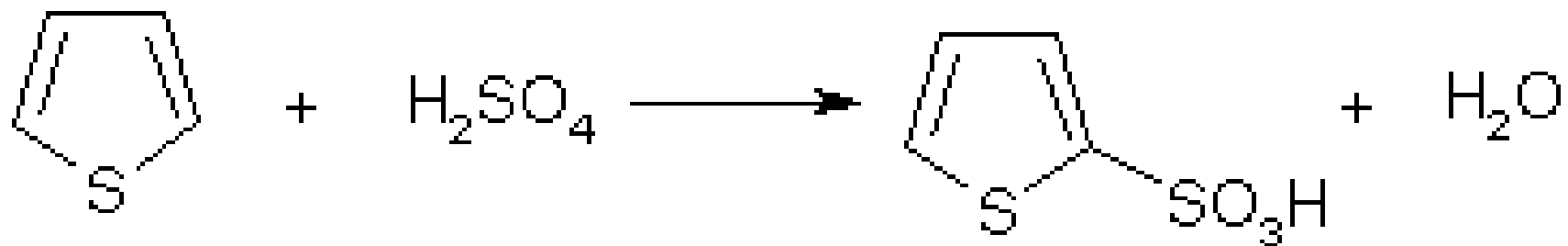

Тиофенді галогендеу

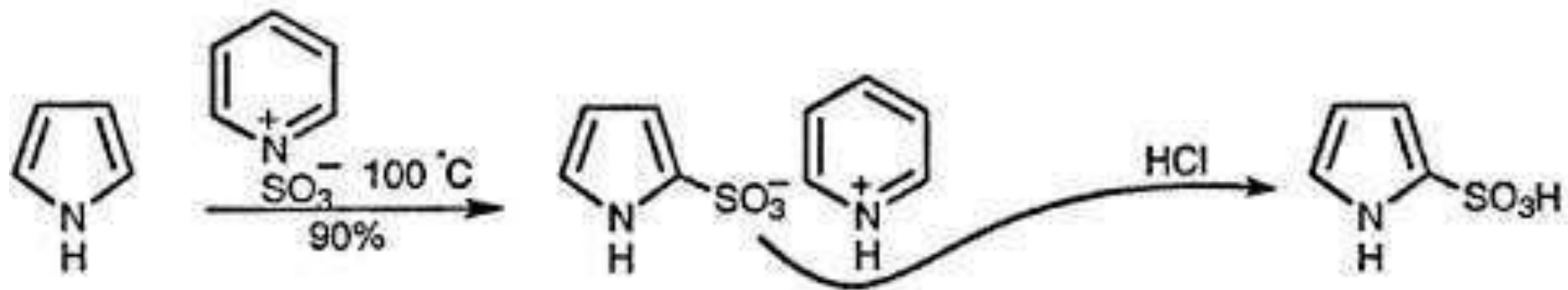

Сульфирлеу

Тиофенді сульфирлеу

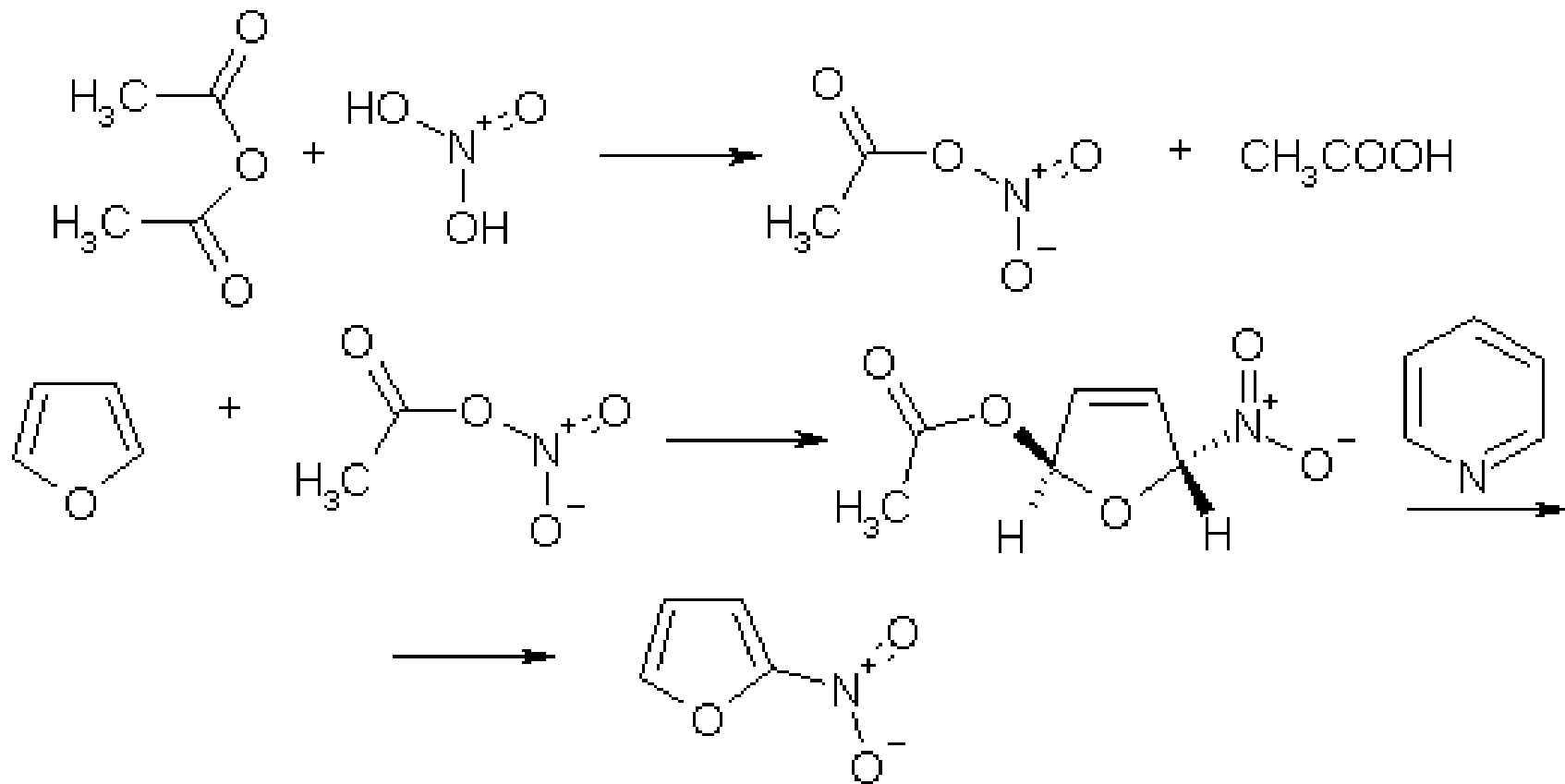

Пирролды сульфирлеу

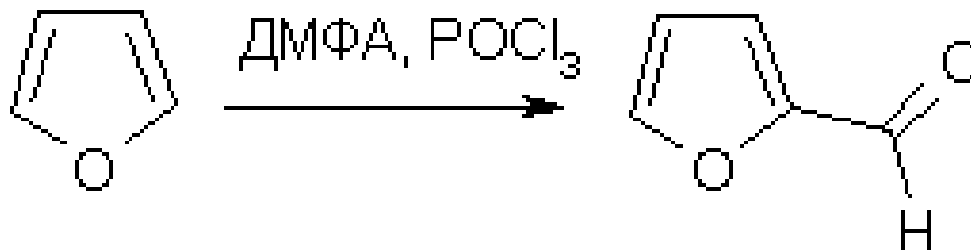

Фуранды нитрлеу

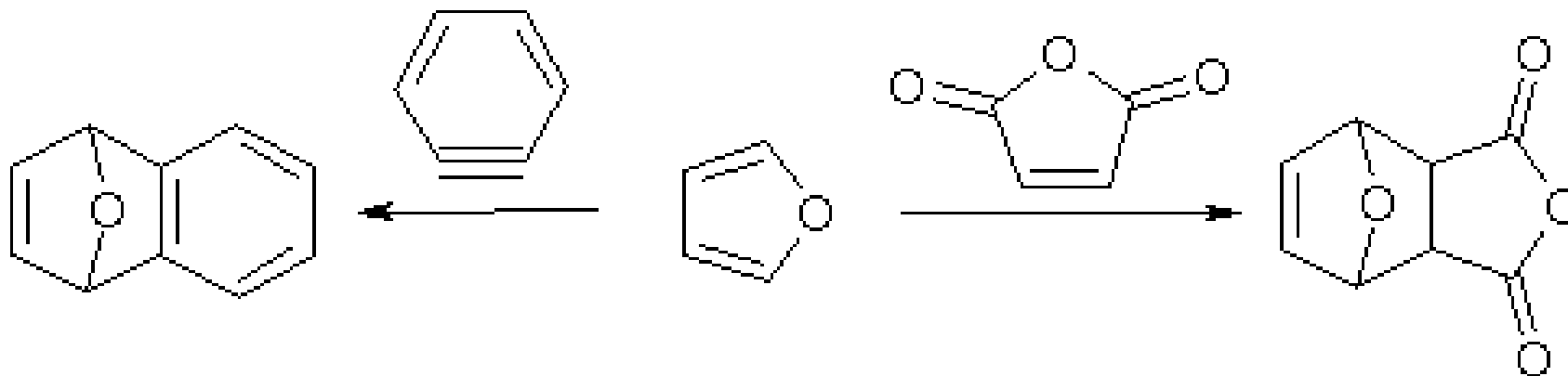
Фуранды нитрлеу үшін пиридин және ацетилнитрат пайдаланылады.

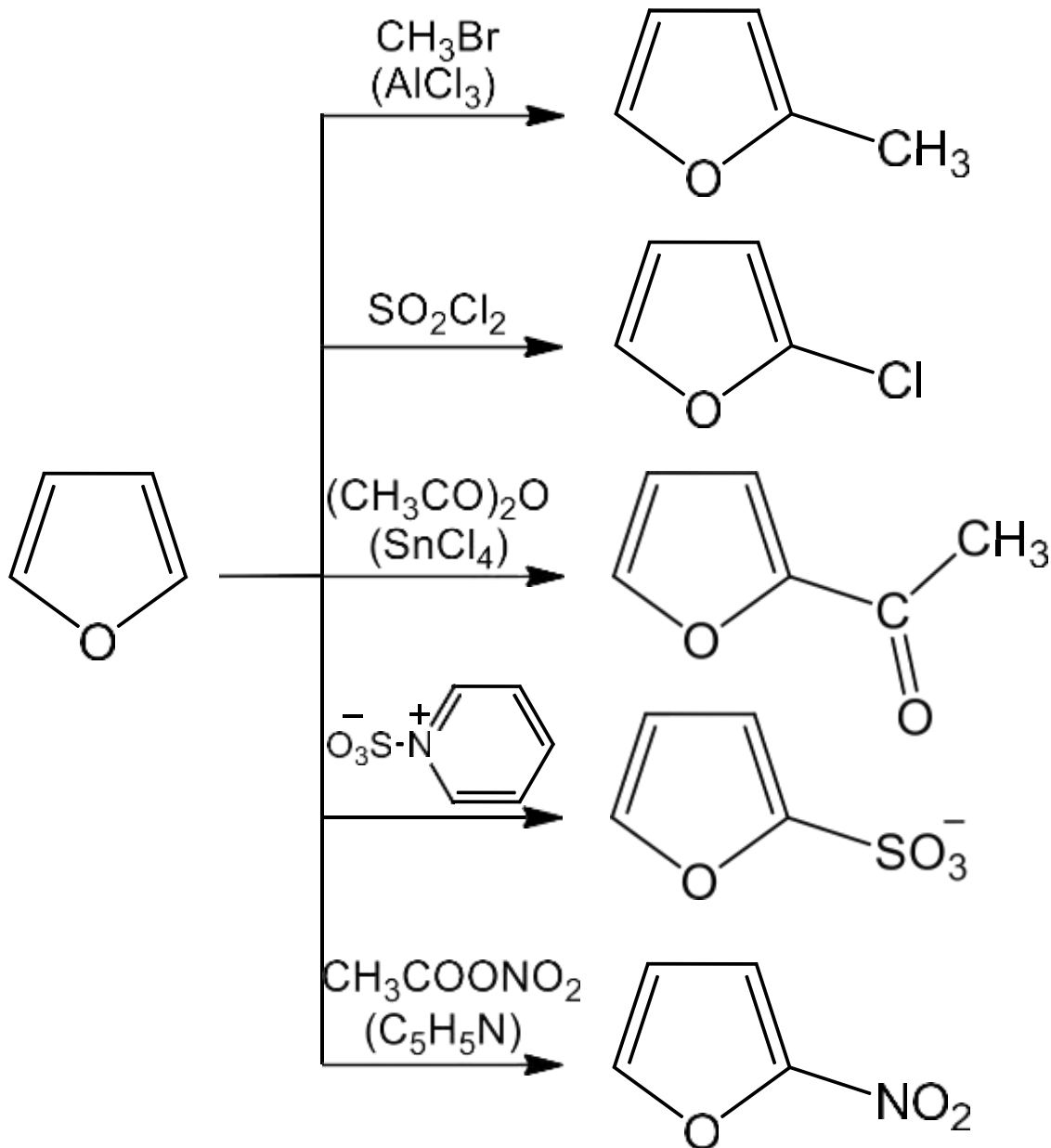

Фуранды ацилдеу Фридель-Крафтс катализаторымен жүреді.

Дильс-Альдер диендік синтезі. Синтез кезінде фуран малеин ангидриді және дегидробензолмен әрекеттеседі.

алкилдеу

галогендеу

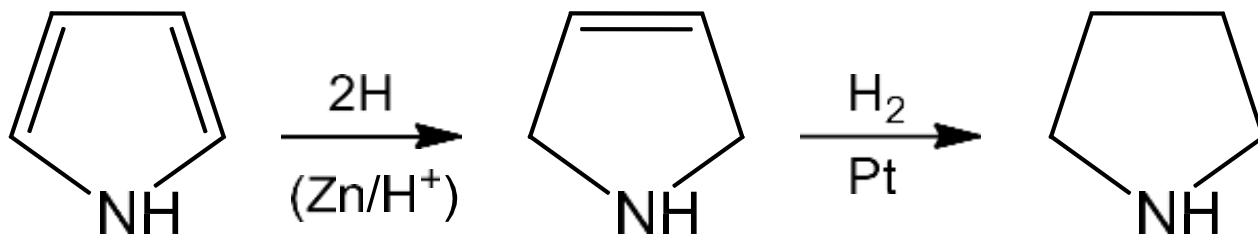
Тиофен төмен
температурада

ацилдеу

сульфирлеу

Тиофен – H_2SO_4 (салқын)

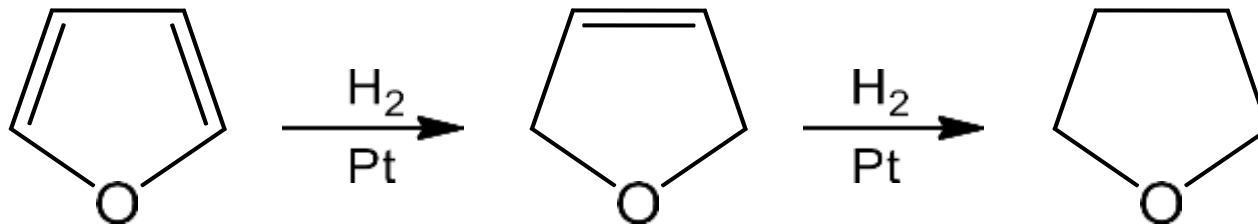
нитрлеу

пиррол

Δ^3 -пирролин

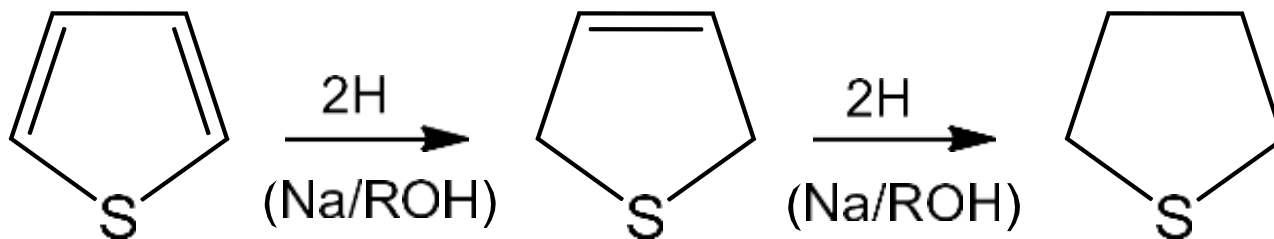
пирролидин

фуран

дигидрофуран

тетрагидрофуран

тиофен

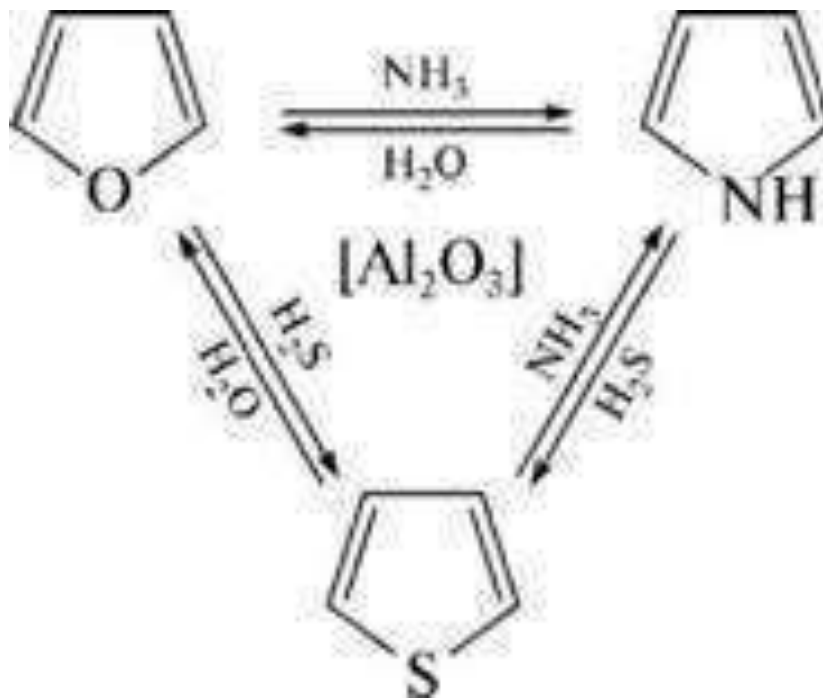
дигидротиофен

тиофан

Бір гетероатомы бар бес мүшелі гетероциклдердің өзара түрленуі.

Орыс химигі Ю.К. Юрьев 1936 жылы гетероциклдердің жоғары реактивтілігін ескере отырып, **фуран**, **пиррол** және **тиофеннің** өзара алмасу мүмкіндігін көрсетті.

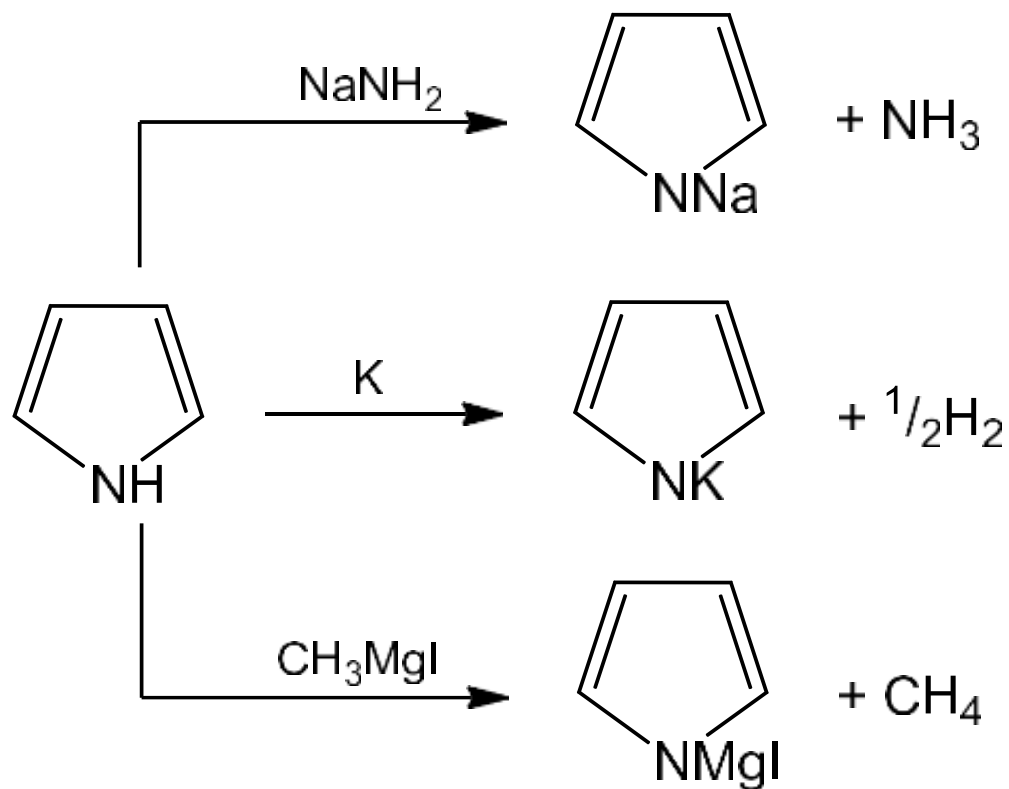
Реакция Al_2O_3 катализаторының қатысуымен 450°C температурада жүреді:

Қышқылдық қасиеттері

Пиррол әлсіз қышқылдық қасиетке ие

Бір гетероатомы бар бес мүшелі гетероциклдердің медицинада пайдаланылуы

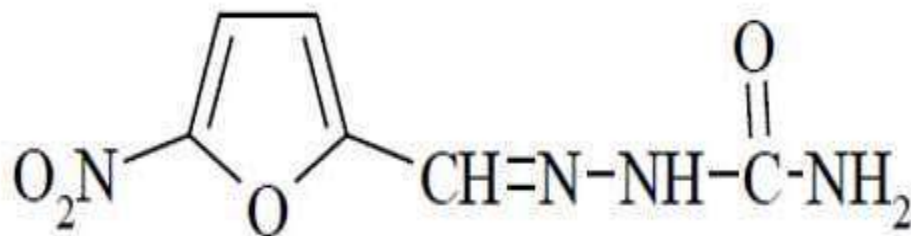
Нитрофурандар

Нитрофурандар — антибактериалды эффект көрсететін препараттар тобына жатады. Негізгі өкілдері нитрофурал (фурацилин), фуразидин (фурагин), фуразолидон.

- **Фурацилин (нитрофурал)-** жергілікті антисептикалық құрал, нитрофурандар тобына жатады, микробқа қарсы әсері етеді. Тонзиллит пен отитті жергілікті емдеу (шаю), конъюнктивит (көз тамшылары), зәр шығару жолдарының инфекциясын емдеуде қолданылады.

Nitrofuralem
Furacilinum

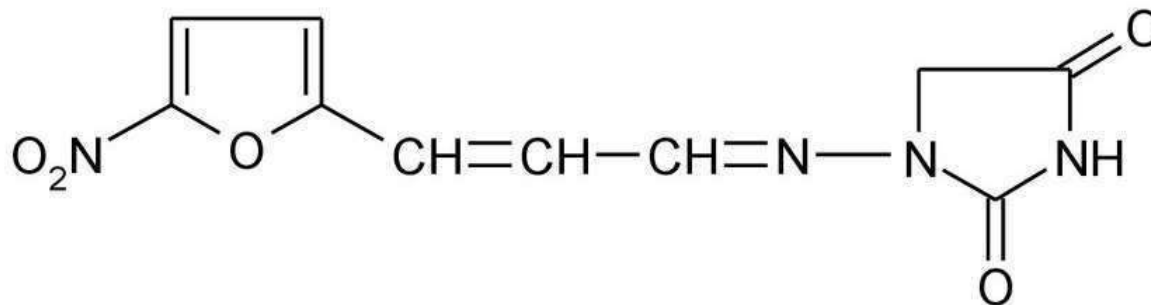

5-Нитро-2-фуральдегида семикарбазон
(5-Нитрофурфуурола семикарбазон)

- **Фуразидин (фурагин)** - микробқа қарсы әсері бар дәрілік зат, нитрофурандардың туындысы. Бактериялық дизентерияны, сальмонеллезді, трихомониазды емдеу үшін қолданылады.

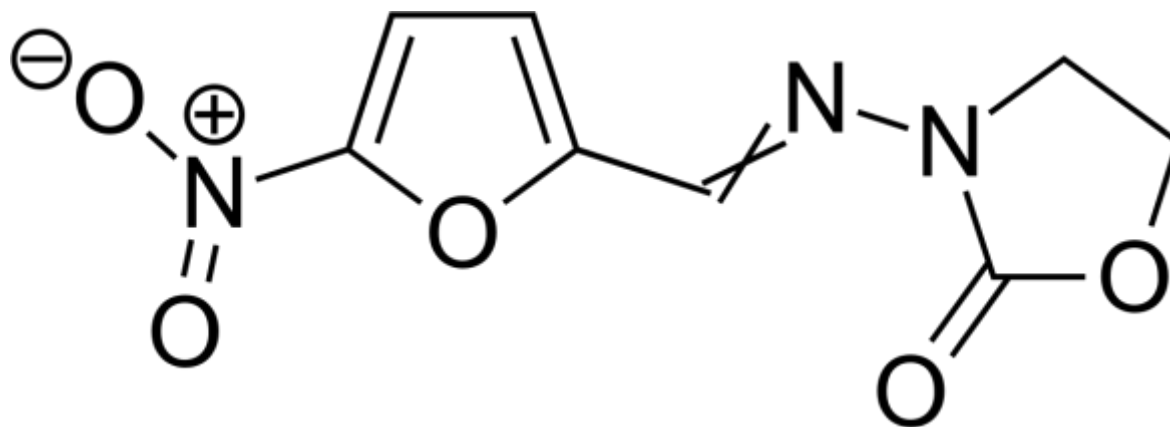

Фуразидин
Furazidin
Фурагин

N(5-нитро-2-фурил)аллилиденаминогидантоин

- **Фуразолидон** микробқа қарсы спектрі бойынша фурацилиннен біршама ерекшеленеді. Ол дизентерия, тиф, паратиф, сондай-ақ қарапайымдылар трихомонас және лямблия қоздырғыштарына қарсы белсенді

3-[[[5-Нитро-2-фуранил)метилен]амино]-
2-оксазолидинон